

Endelig tilsynsrapport

Skolens arbeid med elevenes psykososiale miljø

Bodø kommune
Tverlandet skole

27. januar 2017

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
1 Innledning.....	4
2 Om tilsynet med Bodø kommune – Tverlandet skole.....	4
2.1 Fylkesmannen fører tilsyn med offentlige skoler.....	4
2.2 Tema for tilsynet	4
2.3 Om gjennomføringen av tilsynet.....	5
2.4 Om tilsynsrapporten.....	5
3. Forebyggende og individuelt rettet arbeid	6
3.1 Rettslige krav	6
3.2 Fylkesmannens undersøkelser	7
3.3 Fylkesmannens vurderinger	9
3.4 Fylkesmannens konklusjon.....	10
4. Medvirkning, informasjon og forvaltning.....	10
4.1 Rettslige krav	11
4.2 Fylkesmannens undersøkelser	12
4.3 Fylkesmannens vurderinger	13
4.4 Fylkesmannens konklusjon.....	14
5. Frist for retting av lovbrudd	14
6. Kommunens frist til å rette	15

Vedlegg 1: Dokumentasjonsgrunnlag

Vedlegg 2: Oversikt over de som er intervjuet

Vedlegg 3: Rettslige krav

Sammendrag

Tema og formål

Fylkesmannen i Nordland har i perioden 24. august 2016 til dags dato ført tilsyn med Bodø kommune, Tverlandet skole. Tilsynet omfatter skolens arbeid med elevenes psykososiale miljø.

Det psykososiale miljøet handler om mellommenneskelige forhold og er en positiv eller negativ følge av samhandling og kommunikasjon mellom alle de som er på skolen. Et godt psykososialt miljø er grunnleggende for at den enkelte eleven skal kunne utvikle seg positivt. Skolen er en av de mest sentrale arenaer i barn og ungdommers liv. Skolen er stedet for læring og utvikling, men uten en grunnleggende følelse av trygghet, tilhørighet og inkludering hos den enkelte elev, vil ikke læring få det riktige fokus. De overordnede formål med tilsynet er å:

- sikre at skoleeiere og skoleledere driver et aktivt og forebyggende arbeid for å sikre elevene et godt psykososialt miljø.
- sikre at skoleeiere og skoleledere sørger for at de tilsatte på en tilfredsstillende måte håndterer krenkende atferd som de får kunnskap eller mistanke om.
- sikre at skoleeiere og skoleledere sørger for at elever, foreldre, råd og utvalg blir involvert og engasjert i skolemiljøarbeidet.

Gjennomføring

Etter varsel om tilsyn har Tverlandet skole sendt inn egenvurdering med understøttende dokumentasjon. Fylkesmannen i Nordland har gjennomført stedlig tilsyn ved skolen hvor skolens ledelse og utvalgte lærere ble intervjuet. Fylkesmannen har også hatt samtaler med foreldrerepresentanter fra FAU, og med elever fra skolens to elevråd på mellom- og ungdomstrinnet.

Bodø kommune har gitt sin uttalelse til foreløpig tilsynsrapport innen fristen, og Fylkesmannen har hatt sluttmøte ved Tverlandet skole 25. januar 2017.

Avdekkede lovbrudd

I tilsynet med Bodø kommune, Tverlandet skole, har Fylkesmannen avdekket forhold som tilsier at praksis må endres. I den forbindelse viser vi til våre vurderinger og konklusjoner i kapittel 3 og 4 i rapporten.

Pliktene i loven er rettet mot skolen, og skolen er valgt ut for kontroll, men det er skoleeier som har det overordnede ansvaret for at lovkravene blir overholdt. Derfor er kommunen adressat for de pålegg om retting som det blir varslet om i denne rapporten.

Status på rapporten og veien videre

Denne tilsynsrapporten inneholder Fylkesmannens vurderinger og konklusjoner fra tilsynet.

Fylkesmannen gir nå Bodø kommune endelig frist til å rette de ulovlige forholdene som er avdekket i tilsynet. Dersom lovbrudd ikke rettes innen rettefristen som er fastsatt i denne tilsynsrapporten, vil Fylkesmannen vedta *pålegg om retting*.

1 Innledning

Fylkesmannen i Nordland har i perioden fra 24. august 2016 til dags dato gjennomført tilsyn med skolens arbeid med elevenes psykososiale miljø i Bodø kommune, Tverlandet skole.

I denne tilsynsrapporten er det fastsatt frist for retting av lovbrudd som er avdekket under tilsynet. Fristen er 24. februar 2017.

Dersom lovbruddene ikke er rettet innen fristen, vil Fylkesmannen i Nordland vedta pålegg om retting med hjemmel i kommuneloven § 60 d.

2 Om tilsynet med Bodø kommune – Tverlandet skole

2.1 Fylkesmannen fører tilsyn med offentlige skoler

Fylkesmannen fører tilsyn med offentlige skoler jf. opplæringsloven § 14-1 første ledd, jf. kommuneloven kapittel 10 a. Fylkesmannens tilsyn på opplæringsområdet er lovligstilsyn jf. kommuneloven § 60 b.

Fylkesmannens tilsyn med offentlige skoler er myndighetsutøvelse og skjer i samsvar med forvaltningsrettens regler for dette. Tilsynet skal være preget av åpenhet, likebehandling, etterprøvbarehet og effektivitet.

I de tilfeller Fylkesmannen konkluderer med at et rettslig krav ikke er oppfylt, betegnes dette som lovbrudd, uavhengig av om det er opplæringsloven eller forskrifter fastsatt i medhold av denne, som er brutt.

2.2 Tema for tilsynet

Hovedtema for tilsynet

Skolens arbeid med elevenes psykososiale miljø er hovedtema for tilsynet. Hovedtemaet er delt inn i to undertema, og det rettslige utgangspunktet for tilsynet er:

- Det forebyggende og individuelt rettede arbeidet ved skolen - §9a-4, jf. §9a-3 første, andre og tredje ledd
- Brukermedvirkning, informasjon og forvaltning (skolens plikt til samhandling og involvering med ulike råd og utvalg) - §§ 9a-5 og 9a-6, samt deler av kapittel 11.

Formålet med tilsynet

Det overordnede målet med tilsynet er å rette fokus mot, og styrke arbeidet med det psykososiale miljøet ved skolene og skolenes evne til å forebygge og håndtere krenkende atferd. Gjennom tilsyn med skolene der det kontrolleres om skolene følger lovkravene på dette området, skal eventuell lovstridig praksis avdekkes. Gjennom pålegg om endring skal slike forhold rettes opp.

Formålet med tilsynet er å:

- sikre at skoleeiere og skoleledere driver et aktivt og forebyggende arbeid for å sikre elevene et godt psykososialt miljø
- sikre at skoleeiere og skoleledere sørger for at de tilsatte på en tilfredsstillende måte håndterer krenkende atferd som de får kunnskap eller mistanke om
- sikre at skoleeiere og skoleledere sørger for at elever, foreldre, råd og utvalg blir involvert og engasjert i skolemiljøarbeidet

Begrunnelse for valg av tema

Det psykososiale miljøet handler om mellommenneskelige forhold og er en positiv eller negativ følge av samhandling og kommunikasjon mellom alle de som er på skolen. Skolen er stedet for læring og utvikling, men uten en grunnleggende følelse av trygghet, tilhørighet og inkludering hos den enkelte elev, vil ikke læring få det riktige fokus. Mangler ved skolemiljøet kan føre til mistriksel blant elevene, og det vil kunne ha direkte betydning for læringsutbyttet.

2.3 Om gjennomføringen av tilsynet

Tilsyn med Bodø kommune, Tverlandet skole, ble åpnet gjennom brev 24. august 2016. Kommunen er blitt pålagt å legge frem dokumentasjon for Fylkesmannen med hjemmel i kommuneloven § 60 c. Fylkesmannens vurderinger og konklusjoner er basert på skriftlig dokumentasjon og opplysninger fra intervju og samtaler. Det fremgår av vedlegg 1 hvilke dokumenter som inngår i dokumentasjonsgrunnlaget.

Det ble gjennomført stedlig tilsyn 12. oktober 2016, med åpningsmøte i forkant av intervjuer og samtaler. Det ble gjennomført gruppesamtaler med elevrådet og FAU. Det fremgår av vedlegg 2 hvem det ble avholdt intervjuer og samtale med.

Bodø kommune har gitt sin uttalelse til foreløpig tilsynsrapport innen fristen, og Fylkesmannen har hatt sluttmøte på Tverlandet skole 25. januar 2017 der funn ble gjennomgått, og skolen fikk komme med tilbakemeldinger på disse.

2.4 Om tilsynsrapporten

Denne tilsynsrapporten inneholder frist for retting av ulovlige forhold avdekket under tilsyn, jf. kommuneloven § 60 d.

Det er kommunen som har det overordna ansvaret for at kravene i opplæringsloven etterleves, jf. opplæringsloven § 13-10 første ledd. Kommunen er derfor adressat for denne tilsynsrapporten.

Frist for retting er 24. februar 2017.

Dersom forholdet ikke rettes innen den fastsatte rettefristen, vil Fylkesmannen vedta pålegg om retting. Et eventuelt pålegg om retting vil ha status som enkeltvedtak og vil kunne påklages i henhold til forvaltningslovens regler for dette jf. forvaltningsloven kapittel VI.

3. Forebyggende og individuelt rettet arbeid

For å oppnå et godt psykososialt miljø er det en nødvendig forutsetning at det blir utført et forebyggende arbeid som skal forhindre uønsket eller krenkende atferd. Dette innebærer at skoleledelsen må ha en «føre var»-holdning til eventuelle situasjoner og utfordringer som kan oppstå i skolehverdagen, og som kan ha negativ innvirkning på elevenes skolemiljø.

Det forebyggende arbeidet må sees i sammenheng med det individuelt rettede arbeidet ved skolen. Det er viktig for oppfyllelsen av kravet i opplæringsloven at de forebyggende tiltakene som blir planlagt, også etterleveres i praksis.

Skolens plikt til å gripe inn når det oppstår forhold som er krenkende for én eller flere elever følger hovedsakelig av § 9a-3 andre og tredje ledd. Opplæringsloven oppstiller særskilte plikter for skolen tilknyttet det psykososiale miljøet og gir eleven/foresatte særskilte rettigheter i forbindelse med saksbehandlingen ved skolen. Ved å kontrollere hvordan skolene etterlever de konkrete pliktene i § 9a-2 andre og tredje ledd, vil tilsynet kunne bidra til å sikre at skolene i praksis arbeider for å fremme elevenes helse, trivsel og læring.

3.1 Rettslige krav

Det rettslige utgangspunktet for tilsynets kontroll med det forebyggende arbeidet ved skolen finnes i opplæringsloven § 9a-4, jf. § 9a-3 første ledd. Skoleledelsen og skoleeier skal arbeide forebyggende for å forhindre at uønsket atferd oppstår. Det forebyggende arbeidet skal være aktivt, systematisk og kontinuerlig.

Reglene presiserer plikten skolen har for å sikre at elevenes rett etter § 9a-1 oppfylles. Det er informert nærmere om de rettslige kravene på åpningsmøtet 12. oktober 2016. De rettslige kravene fremgår ellers av instruks for tilsynet, og de er omtalt i vedlegg 3 til denne rapporten. Det vises også til rundskriv fra Utdanningsdirektoratet om elevenes rett til et godt psykososialt miljø.

Skoleeier, skoleledelsen og alle de ansatte plikter å sikre elevenes individuelle rett etter §9a-1 gjennom individuelt rettet arbeid. Det individuelt rettede arbeidet ved skolen er regulert i § 9a-3 andre og tredje ledd i opplæringsloven. Reglene presiserer at alle som er ansatt ved skolen, har en handlingsplikt som innebærer å gjøre undersøkelser, plikt til å varsle skoleledelsen og plikt til å gripe inn dersom det er nødvendig og mulig. Videre er skolen pålagt å behandle henstillinger fra elever eller foresatte som omhandler det psykososiale miljøet etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven.

Elever og foresatte har rett til å be skolen om tiltak som gjelder det psykososiale miljøet. Det stilles ingen krav til henstillingens form, det vil si at den både kan være muntlig eller skriftlig. Dersom skolen er i tvil om at en elev eller foresatt har bedt om tiltak, må skolen avklare dette med vedkommende elev eller foresatt.

Skolen har plikt til å gjøre alle elever og foresatte kjent med denne retten. Informasjonen må formidles slik at det er forståelig for elevene. Dette innebærer at innholdet og formidlingen må tilpasses ulike elevgrupper og årstrinn. Informasjonen må gis til alle foresatte.

Selv om mange av pliktene er rettet mot skoleledelsen/rektor, er det skoleeier som har det overordnede ansvaret. Mange av kontrollpunktene i tilsynet undersøker om rektor sikrer at ulike rettslige krav overholdes. I begrepet sikre ligger det at rektor/skoleledelsen både må gi føringer, se til at arbeidet blir gjort, og at de rettslige kravene blir overholdt.

Se for øvrig vedlegg 3 til denne rapporten for mer om de rettslige kravene under dette temaet.

3.2 Fylkesmannens undersøkelser

Tverlandet skole har en pedagogisk plattform som skal sikre felles forståelse og samhandling gjennom sitt arbeid med PALS, som de har jobbet med siden 2006. PALS er en skoleomfattende innsatsmodell som består av systematiske og effektive forebyggingstiltak. PALS står for positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling i skolen. Modellen skal øke de ansattes kompetanse gjennom å utvikle skolen som en lærende organisasjon. De ansatte får grunnleggende opplæring i universelle forebyggende tiltak som kommer alle elevene til gode, samt opplæring i individuelle tiltak for de elevene som trenger ekstra sosial eller skolefaglig opplæring og støtte.¹ PALS-modellen vektlegger ulike former for positiv atferdsstøtte, blant annet ros og oppmuntring av prososial atferd.

Gjennom PALS har Tverlandet skole utarbeidet dokumentet «Slik jobber vi for å få et godt psykososialt miljø på Tverlandet skole 2016 – 2017», og som inneholder mål for skolemiljøet og skolemiljøarbeidet. Å ta ansvar, vise omsorg og respekt er begreper som går igjen når det gjelder målet for elevenes skolemiljø. Planen inneholder konkrete tiltak for hvordan skolen skal realisere målsettingen i den pedagogiske plattformen. Rektor redegjør for at planen blir gjennomgått hvert år. Gjennom intervjuer med personalet bekreftes det at planen er kjent, men i ulik grad. På tilsynstidspunktet er ikke planen et bevisst og aktivt redskap i daglig bruk. Metodikken i PALS er kjent blant alle i personalet.

Oversikten over tema på personalets fellesmøter viser at elevens psykososiale miljø ble tatt opp syv ganger i løpet av skoleåret 2015-2016. Her var det løsning av caseoppgaver, gjennomgang av skolens planer, info om mobbepressen, gjennomgang av elevundersøkelsen med mer.

Gjennom intervjuer kommer det fram at mange av aktivitetene og de forebyggende tiltakene som er nedfelt i den pedagogiske plattformen gjennomføres på skolen. Skolen gjennomfører blant annet ordning med trivselsledere i friminutter, fadderordning mellom flere trinn, oppretter vennegruppe, skolejoggen, felles turdag, dans og Jul i Hallen. Disse, og andre tiltak, står nedfelt i et årshjul i Trivsels- og ordensreglementet, og vi vurderer disse tiltakene som godt innarbeidet.

Tverlandet skole har satt seg konkrete mål i arbeidet med elevenes psykososiale miljø. Skolen har en uttalt og nedfelt nulltoleranse for mobbing. Trivselsmålene om å ta ansvar, vise omsorg og ha respekt for hverandre er nedskrevet i skolens virksomhetsplan, og er implementert på alle regelmatriser og nedskrevet på egne PALS-plakater. Mobbing er definert i skolens plan for forebygging av krenkelses og mobbing. Her er også lovteksten fra opplæringsloven §§ 9a-1 og 9a-3 tatt med. Planen mot mobbing inneholder en liste over atferd skolen ønsker av elevene, forebyggende tiltak skolen iverksetter i løpet av året og en oversikt over hvordan inspeksjon/tilsyn skal foregå. Videre inneholder planen en prosedyre for hvordan skolen skal reagere når det avdekkes mobbing. Ansvarsfordelingen er beskrevet. Gjennom intervjuene kommer det fram at personalet i liten grad

¹ <http://www.atferdssenteret.no/informasjon-om-pals-modellen/>

kjenner til denne planen, men at de i slike tilfeller likevel varsler ledelsen som på sin side følger opp saken videre. Saker søkes løst på lavest mulig nivå, og kontaktlærer varsles ved hendelser. Ved bekymring meldes saker til ledelsen. Det kommer ikke tydelig fram at de ansatte vet hvordan disse rutinene er, og intervjuene viser at det er noe ulik praksis for hvem bekymring meldes til – noen ganger kontaktlærer, noen ganger tas det opp på teammøter. Likevel opplever de ansatte en lav terskel for å melde sin bekymring til rektor.

Intervju med elevene viser at de ikke vet hva som ligger i begrepet krenkelse. Personalet har en forståelse av hva en krenkelse kan innebære, men det er ikke en omforent forståelse for begrepet. Fylkesmannen er forelagt dokumentet «Plan for å sikre elevene et godt psykososialt miljø i Bodøskolen», og rektor sier at dette er delt ut til skolens personale og gjennomgått med dem. Skolen mener at de ofte diskuterer dette begrepet, og har en rimelig lik praksis for hva det skal reageres på, men intervjuer viser at dette ikke er tilfelle. Skolens ordensreglement sier en del om forventninger til elevatferd. Skolen har ikke inkludert vold, diskriminering, rasisme og enkeltstående krenkelser i denne forståelsen.

Elevenes *generelle* opplevelse av det psykososiale miljøet blir kjent for skoleledelsen gjennom både elevundersøkelsen og egenprodusert undersøkelse om nettmobbing. Denne blir gjennomgått av ledelsen og personalet. Det blir gjennomført elevsamtaler og kontaktmøter i løpet av skoleåret. Det blir opplyst om at elevenes trivsel og psykososiale miljø alltid er tema på kontaktmøtene, og skolen har sendt inn dokumenter som viser at temaet blir tatt opp på kontaktmøtene. Hvis det framkommer at noen elever ikke har et godt psykososialt miljø, skal det gis beskjed om dette til rektor. Rektor sikrer på denne måten at skolen har kjennskap til hvordan *den enkelte* elev opplever det psykososiale miljøet.

Skolens ordensreglement er en del av «Virksomhetsplan for Tverlandet skole 2016 – 2017». Reglementet inneholder oversikt over konsekvenser ved regelbrudd, samt informasjon om de ulike karakterene innenfor orden og oppførsel. I denne planen fremgår det faste og valgfrie temaer for foreldremøtene. Ordensreglementet er ikke en del av det faste innholdet på foreldremøtene på noen av trinnene, mens «klasserom/trivsel», «trivsel/mobbing» og «trivsel-klassemiljø» er nevnt som forslag til tema. Gjennom PALS er det utarbeidet flere ulike reglematriser, som forteller elevene hvilken oppførsel som forventes av dem i ulike situasjoner, det være seg hvordan timer skal startes og avsluttes, hvordan man oppfører seg på konserter og julegudstjenester, hvordan elevene skal opptre i klasserommet og til og fra skolen. Elevene bekrefter at de kjenner til reglene, og vi har også observert at reglematrisene henger godt synlige rundt omkring på skolen.

Skolens personale er gjort kjent med deres plikt til å undersøke, gripe inn og varsle rektor når de har mistanke eller informasjon om at en elev har blitt utsatt for mobbing eller krenkende ord og/eller handlinger. Dokumentasjon og intervjuer viser at temaet psykososialt miljø og mobbing inngår mange ganger i løpet av skoleåret 2015-2016. Intervjuer viser også at både griper inn, undersøker og melder hendelser og bekymringer rundt elever til kontaktlærer eller team. Det synes å være en lav terskel for å diskutere slike saker med rektor eller inspektør. Personalet forsøker å løse saker på lavest mulig nivå. Undersøkelser gjøres av kontaktlærer. Det foreligger ikke en skriftlig rutine for *når* personalet skal varsle kontaktlærer eller *når* kontaktlærer skal varsle skolens ledelse.

I virksomhetsplanen til Tverlandet skole ligger det «Prosedyre ved krenkende handlinger/mobbing». Skolen har gjennom denne planen bestemt hvordan de skal følge opp varslinger fra de ansatte ved mistanke om at elevens psykososiale miljø ikke er godt nok ivaretatt. Denne prosedyren er lite kjent blant personalet, og de vet lite om hva som gjøres etter at rektor/ledelsen har overtatt saken. Dette er heller ikke et krav. Etter at rektor er varslet, er det rektor som har ansvaret for å følge opp saken. Prosedyren angir gangen i arbeidet fra skolen blir gjort kjent med en hendelse, og til saken er løst og krenkende handlinger/mobbing er opphørt. Fylkesmannen merker seg at prosedyren bare er bygd rundt begrepet mobbing og løsning av slike saker, ikke av krenkende atferd, selv om prosedyrens navn også inkluderer krenkelser.

Det fremkommer gjennom intervjuer med personalet og ledelse at de mener at evaluering av skolens samlede arbeid med psykososialt miljø foretas kontinuerlig. Innsendt dokumentasjon viser at det også evalueres jevnlig på trinnene. Dokumenter som er fremlagt viser at temaet er oppe på plangruppens vårsamling etter at det er diskutert på de ulike trinnene først. Skolen har også innsendt referat fra elevrådenes evaluering av trivselstiltak.

3.3 Fylkesmannens vurderinger

Fylkesmannen opplever en skole som er opptatt av et elevens skal ha det bra på skolen og at trivsel er viktig. Elevene gir også uttrykk for at de har det fint, og at de trives på skolen. Det er imidlertid viktig å være bevisst på at et godt læringsmiljø ikke kommer av seg selv, og skolen må derfor sørge for at planer med tiltak er aktive arbeidsverktøy til bruk for et kontinuerlig og systematisk arbeid.

PALS-metodikken er godt innarbeidet hos alle på Tverlandet skole, både hos personalet, elever og foresatte. Fylkesmannen ser av dokumentasjonen at det jobbes ofte og mye med PALS og de verktøyene som ligger i dette, og at all planlegging og tilrettelegging har sitt utspring i PALS. Skolens planer og metodikken gjennom PALS er et godt fundament for å kunne jobbe systematisk og kontinuerlig med det psykososiale miljøet til elevene. Personalet oppleves på mange måter som samkjørte, og selv om planene ikke ser ut for å være de aktive arbeidsdokumentene de er tiltenkt, har skolen et personale som trekker sammen i én retning. Målene slik de framstår i den pedagogiske plattformen er godt kjent i personalgruppa. Fylkesmannen ser at skolen gjennomfører mange aktiviteter for å fremme trivsel og læring.

Mobbing er et begrep som er brukt gjennomgående på skolen, og ulike former for mobbing er definert. Både personalet og elevene ved skolen vet hva mobbing er. Vi finner ingen felles forståelse av hva en krenkelse kan innebære, verken blant elever eller personalet. Opplæringsloven § 9a-1 omfatter imidlertid mer enn begrepet mobbing. Hvis en elev opplever et miljø som ikke fremmer læring, helse og trivsel, er retten brutt, og det kan skje på andre måter enn ved bare mobbing. På grunn av ensidig vinkling på positiv atferd i PALS, viser det seg at elevene mangler en bredere forståelse av hva for eksempel diskriminering, rasisme, seksuelle krenkelser, plaging og vold kan defineres som. Skolen må i samarbeid med elevene jobbe for å få en felles forståelse av hva som er krenkende atferd. Selv om både elever og lærere gir uttrykk for at skolen er et sted hvor man viser omsorg, respekt og ansvar, er det nødvendig å ha en omforent forståelse av hva som utgjør en krenkelse. Resultatet bør formidles til foresatte, og inkluderes i skolens planer.

Skolen har et ordensreglement, men fylkesmannen ser det er for lite kjent og at skolen bør sørge for å gjøre dette bedre kjent i skolesamfunnet. Fylkesmannen vil bemerke at selv om skolen legger PALS-

metodikken til grunn, må også innholdet i ordensreglementet være kjent. Ordensreglementet definerer uønsket atferd, men viktigst er at det fastsetter sanksjoner ved brudd på slik atferd. På den måten vil ordensreglementet ha en viktig preventiv funksjon. Ordens- og oppførselskarakterer fastsettes ut fra et ordensreglement, og ikke ut fra mål i PALS.

Skolens arbeid med å få kjennskap til elevenes opplevelse av sitt psykososiale miljø fungerer på det generelle plan, med undersøkelser som blir evaluert i etterkant. Når det gjelder den enkelte elevs opplevelse, sikrer skolens ledelse at de får kjennskap til dette gjennom å gjøre dette til et fast tema på hvert kontaktmøte. Innsendt dokumentasjon viser at det blir tatt opp i forberedelseskjemaet som hver elev/foresatte skal fylle ut før møtet.

De ansatte har ikke en felles forståelse av hvilke elevsaker skolens ledelse skal varsles om. En kultur hvor saker skal løses på laveste nivå kan i verste fall være i konflikt med varslingsplikten, dersom løsningen på lavt nivå fører til at ledelsen ikke blir informert om krenkelser. Det er derfor viktig at skolen jobber for å få en felles forståelse av hva som er terskelen for å varsle rektor/ledelsen. Tilsynet finner ingen situasjoner der personalet ved Tverlandet skole ikke melder bekymring til skolens ledelse.

Evaluering av det samlede arbeidet med forebyggende tiltak og individuelt rettet arbeid tilknyttet det psykososiale miljøet gjøres fortløpende, men også jevnlig på trinnmøter. Skolen har sendt inn dokumentasjon som viser at plangruppen evaluerer tiltak for et godt psykososialt miljø på sin årlige plangruppesamling om våren. Det vil også være naturlig å ta elever med i en slik evaluering, og referat fra elevrådene viser at dette også blir gjort. Da vil skolen kunne sikre at aktiviteter og tiltakene faktisk gjennomføres, og at de virker etter sin hensikt.

3.4 Fylkesmannens konklusjon

Tverlandet skole har klare og definerte mål for sitt arbeid med elevenes psykososiale miljø. Skoleledelsen sikrer at skolen har kjennskap til hvordan elevene generelt opplever det psykososiale miljøet, og de sikrer også at de kjenner til den enkelte elevs oppfatning av dette. Denne kjennskapen bruker skolen til å sette inn forebyggende tiltak.

Skolen har ikke en felles forståelse av begrepet krenkelse, og har ikke inkludert vold, diskriminering, rasisme og mobbing i dette begrepet. Elevene har ikke blitt gjort kjent med begrepet.

Skolens personale er gjort kjent med handlingsplikten som inntreffer når de har mistanke eller informasjon om at en elev har blitt utsatt for krenkelser. De ansatte griper inn, undersøker og varsler skoleledelsen. Når ledelsen har mottatt varsel, følger de vedtatt prosedyre og iverksetter tiltak hvis skolen avdekker at en eller flere elevers rett til et godt psykososialt miljø ikke er ivaretatt. Prosedyren inneholder også ansvarsfordeling.

Skolens ledelse sørger for å evaluere det samlede arbeidet med forebyggende tiltak og individuelt rettet arbeid knyttet til det psykososiale miljøet.

4. Medvirkning, informasjon og forvaltning

Opplæringsloven inneholder krav om at elevene og foreldrene skal gis mulighet til å involvere og engasjere seg i arbeidet for et godt psykososialt miljø ved skolen. Et av virkemidlene fra lovgiver for å

sikre brukermedvirkning har vært å stille krav til opprettelse av diverse råd og utvalg og å gi disse rådene og utvalgene muligheten til å uttale seg før endelig avgjørelse blir tatt.

Det er skolen som skal sørge for at elevene blir engasjert i skolemiljøarbeidet. Skolen i denne sammenhengen vil si skoleledelsen, men det er skoleeier som blir ansvarliggjort dersom det ikke er tilrettelagt for at elevene eller deres foresatte blir involvert og engasjert i skolemiljøarbeidet.

Videre har skolen plikt til å sørge for at elevråd og foreldreråd blir løpende orientert om alle forhold av vesentlig betydning for skolemiljøet. Hvilke organ som er aktuelle, vil variere etter skoletype. Disse organene har også rett til å tas med i planleggingen og gjennomføringen av miljøtiltak ved skolen så tidlig som mulig. Dersom skolen blir klar over forhold ved det psykososiale skolemiljøet som kan ha negativ virkning for helsen til elevene, har skolen plikt til å informere alle elever og deres foreldre.

4.1 Rettslige krav

Skolen må arbeide systematisk for å fremme elevens psykososiale miljø, jf. §§ 9a-4 og 9a-3 første ledd. Det forebyggende arbeidet skal være aktivt, systematisk og kontinuerlig for å fremme et godt psykososialt miljø, og må ses i forhold til den overordnede normen i § 9a-1 om elevens individuelle rett. Skolen må i sitt systematiske arbeid sørge for at handlingsplikten og alle bestemmelser om brukermedvirkning blir ivaretatt.

Medvirkning og informasjon

§ 9a-5 fastslår at elevene skal engasjeres i det systematiske skolemiljøarbeidet, både i planleggingen og gjennomføringen av det, dette kan for eksempel være deltakelse når skolen lager ordensreglement, gjennomføre enkle målinger osv. Ellers er det gitt regler for ulike organ for brukermedvirkning både i § 9a-6 og i kapittel 11. Det fremgår blant annet at rådene og utvalgene skal gis relevant informasjon og gis en reel mulighet til å uttale seg. Rutiner for å sikre informasjon og varsling til de ulike rådene og utvalgene må innarbeides i internkontrollen ved skolen § 9a-4.

Forvaltning

Når skolen får forespørsel om å fatte enkeltvedtak angående psykososialt miljø, jf. § 9a-3 tredje ledd, fra en elev eller forelder, har skolen plikt til snarest mulig å behandle saken etter forvaltningsloven. Det vil si at skolen ved rektor må undersøke om eleven får oppfylt sin rett til et godt psykososialt miljø og deretter fatte et enkeltvedtak i saken, og at dette må skje så raskt som mulig. Enkeltvedtaket kan enten inneholde et tiltak som foreldrene eller eleven ber om eller noe som skolen finner formålstjenlig. Enkeltvedtaket kan også konkludere med at det ikke skal settes inn tiltak fordi skolen ikke mener det er nødvendig. I alle tilfeller må skolen fatte et enkeltvedtak, og følge reglene som gjelder for enkeltvedtak i forvaltningsloven. Forvaltningsloven stiller følgende krav til enkeltvedtaket:

- Det skal være skriftlig, jf. § 23
- Det må vise til reglene som vedtaket bygger på, og beskrive de faktiske forholdene som har hatt betydning i saken, jf. §§ 24 og 25.
- Det må inneholde informasjon om retten til å klage, klagefrist, klageinstans og fremgangsmåten ved klage, jf. § 27. Skolen kan ikke sette egne begrensninger i klageretten, for eksempel ved å kreve at klagen må være begrunnet.
- Det må inneholde informasjon om retten til å se sakens dokumenter etter §§ 18 og 19, jf. § 27 tredje ledd.

I tillegg har skolen plikt til å utrede saken godt nok, jf. § 17, i tillegg til å ivareta reglene om taushetsplikt, jf. §§ 13-13e.

4.2 Fylkesmannens undersøkelser

Brukermedvirkning og informasjonsplikt

Skolen har elevråd både på mellomtrinnet og ungdomstrinnet. Det velges en representant fra hver klasse som skal bringe saker inn i elevrådet. I skolens FAU sitter en foreldrerepresentant fra hver klasse som velges på foreldremøtet om våren. Vi ser at skolen tar opp saker som berører elevenes psykososiale miljø i møter med FAU og elevråd.

Det har tidvis vært lav deltakelse og engasjement i FAU-arbeidet. Deler av noen FAU-møter har fungert som skolemiljøutvalg på grunn av dobbeltrepresentasjon foresatt/ansatt i FAU.

Det foreligger et forslag til årshjul for FAU, samarbeidsutvalg og skolemiljøutvalg som beskriver fremdrift og innhold i møtene. Dokumentasjon som møteinnkallinger med dagsorden og møtereferater viser at det har vært tatt opp tema om psykososialt miljø i elevråd og FAU. Eksempler på temaer er Trivselsprogrammet, nettmobbing, Elevundersøkelsen, klassebytte på 8. trinn, kropp og grensesetting, Drømmeskolen, kurs om elevenes psykososiale miljø og tilbakemelding fra vårens foreldremøter om samme tema.

Skoleledelsen skal sikre at elevråd og foreldreråd så tidlig som mulig tas med i planleggingen og gjennomføringen av tiltak for et godt psykososialt miljø. Fylkesmannen har fått 10 innkallinger med sakliste til elevrådet, 4 referater fra møtene, samt 3 referater fra FAU-møter. Dokumentasjonen viser at dette gjøres. Skoleledelsen skal i tillegg sikre at resten av elevene utenfor elevrådet også engasjeres i planleggingen og gjennomføringen. Intervjuer og dokumentasjon viser at dette blir gjort, men det er i stor grad initiert og fulgt opp av kontaktlærere i klassen.

Forvaltning

Foreldre og elever blir ikke informert om retten til å be om tiltak som vedgår det psykososiale miljøet før det oppstår situasjoner som har blitt så alvorlige at foreldre inviteres til møte. På årets første møte informerer rektor om mobbknappen, samt gjennomgår Bodø kommune og Tverlandet skoles plan for psykososialt miljø som ligger på skolens hjemmeside. Vi finner ingen rutine som sikrer at elever/foreldre blir informert om retten til å be om tiltak.

Skolen utformer enkeltvedtak dersom foreldre eller elever ber om dette. Skolen vektlegger å være i forkant og sette i gang tiltak snarest mulig, noe som bekreftes i samtaler med personalet og foreldre. Rektor og ledelsen rydder tid for at saken skal kunne behandles raskest mulig, og en prosedyre er utarbeidet. Skolen har fremlagt flere eksempler på enkeltvedtak som angår det psykososiale miljøet. Vedtakene tar stilling til om elevens rett til et godt og trygt psykososialt miljø er brutt, stadfester tiltak for å rette på eventuelle brudd, og hvilke hensyn som er vektlagt. Vedtakene inneholder også henvisninger til lovhjemler, samt regler om klage i forvaltningsloven og om retten til å se sakens dokumenter. I enkeltvedtakene settes det også dato for evaluering og oppfølging. Fylkesmannen er ikke forevist eksempler på at enkeltvedtak er endret hvis tiltak ikke har vært tilstrekkelige, men innsendt dokumentasjon viser at evalueringer gjennomføres.

4.3 Fylkesmannens vurderinger

Brukermedvirkning og informasjonsplikt

Alle grunnskoler skal ha foreldreråd, samarbeidsutvalg og skolemiljøutvalg. FAU er foreldrerådets valgte arbeidsutvalg. Tverlandet skole har elevråd og FAU, og ifølge en oversikt vi har fått fra skolen synes samarbeidsutvalget å ha korrekt representantsammensetting.

Skolen har ikke anledning til å omgjøre FAU til skolemiljøutvalg. Skolemiljøutvalget skal være et selvstendig utvalg, og skolen har ikke et korrekt sammensatt skolemiljøutvalg etter opplæringslovens ordlyd. Dette er heller ikke et kontrollpunkt i vårt tilsyn, men vi vil bemerke at skolemiljøutvalget skal bestå av representanter for de tilsatte, skoleledelsen, elevene, foreldrerådet og kommunen. Samarbeidsutvalget kan fungere som skolemiljøutvalg, men da må det oppnevnes tilleggsrepresentanter slik at elever og foreldre samlet får flertall i skolemiljøutvalget.

Utkast til årshjul for saker i FAU er ment å sikre at tema om elevenes psykososiale miljø blir systematisk behandlet i løpet av skoleåret i skolens råd og utvalg. Vi kan likevel ikke konkludere med at skoleledelsen sikrer at aktuelle råd og utvalg blir løpende orientert om hendelser, planer, enkeltvedtak og andre forhold som har vesentlig betydning for det psykososiale miljøet. Dette skyldes at skolens råd og utvalg til dels ikke er etablert og operative.

Elevrådet har i flere tilfeller hatt saker oppe som omhandler elevenes psykososiale miljø, og det tas tilbake i klassene hvor resten av elevgruppen får informasjon og hvor saker kan diskuteres. Elevene er med på gjennomføringen i trivselstiltak igjennom hele året.

Når skoleledelsen blir klar over forhold ved det psykososiale miljøet som kan ha negativ innvirkning på elevenes helse, skal den snarest mulig varsle alle berørte elever og foresatte. Gjennom måten skoleledelsen har organisert skolen, sikrer skolen dette. Skolen har teammøter der psykososialt miljø og elevenes trivsel er tema. Rektor innhenter informasjon om dette i plangruppemøter. Videre har skolen et internettbasert skoleomfattende informasjonssystem kalt SWIS.² SWIS er et system for å samle informasjon om negative hendelser på en effektiv måte. Disse gir indikasjon på hva slags problematferd det dreier seg om, hvem som er involvert, når og/eller hvor problemer lett oppstår. Deretter kan det utarbeides oversiktlige hendelsesrapporter med dataoppsummeringer/rapporter i grafiske fremstillinger og tabeller. Det gjør det mulig for skolens ledelse og ansatte å legge forholdene til rette for elevenes faglige og sosiale utvikling, samt at rektor sikrer at informasjon når de berørte. Gjennom tilsynet har skolen framlagt tre eksempler på brev som har gått hjem til foresatte angående hendelser som kan ha negativ innvirkning på elevenes psykososiale miljø. I noen tilfeller sender kontaktlærer ut informasjon etter drøfting med ledelsen og i noen tilfeller sender ledelsen ut informasjon etter drøfting med kontaktlærer. Hvis informasjon sendes på e-post fra kontaktlærer står alltid ledelsen som kopimottaker.

Forvaltning

Skolen har godtgjort at det foreligger rutiner for enkeltvedtak både etter eget initiativ og etter henstilling fra foreldre. Rektor oppgir at henstillinger håndteres så snart som mulig. Vedtakene som er fremlagt for tilsynet oppfyller formkrav i opplæringsloven og forvaltningsloven. Fylkesmannen finner videre at ikke alle foresatte og elever blir informert om retten til å få et enkeltvedtak.

---

² <http://www.swis.no/>

Fylkesmannen finner at personalet ved Tverlandet skole utøver sin plikt til å gripe inn, undersøke og melde videre til rektor når elevens psykososiale miljø ikke er godt nok.

Skolen har ikke dokumentert at de utarbeider nye enkeltvedtak med endrede tiltak dersom tiltakene i det første enkeltvedtaket ikke fører til at elevens rett blir ivaretatt. Dokumentasjon viser imidlertid at skolen gjennomfører evalueringsmøter med de involverte parter angående enkeltvedtak, og vi finner det derfor overveiende sannsynlig at enkeltvedtak vil bli endret hvis tiltakene ikke er tilstrekkelige.

Evaluering av det samlede arbeidet med medvirkning, informasjon og forvaltning knyttet til det psykososiale miljøet er ukjent for personalet. Selv om skoleledelsen skal sørge for en evaluering, kan denne bli gjennomført av andre. Når skolen ikke har en felles praksis for hvordan, når og for hvem som gjør evalueringen, finner vi ikke at det har blitt gjennomført systematisk. En evaluering hvor både effekten og effektiviteten er belyst, krever synspunkter fra berørte parter, særlig elever og ansatte. Fylkesmannen ser da heller ikke at evalueringer har ført til noen endringer i dette arbeidet.

4.4 Fylkesmannens konklusjon

Skoleledelsen sikrer ikke at alle foresatte og elever blir informert om retten til å få et enkeltvedtak. Når elever eller foresatte ber om tiltak, behandles disse henvendelsene snarest mulig, og skolen fatter enkeltvedtak. Enkeltvedtakene fra Tverlandet skole oppfyller lovens formkrav etter gjeldende lovverk. Tilsynet har sannsynliggjort at skolen vil fatte nytt enkeltvedtak dersom tiltakene i det første enkeltvedtaket ikke fører til at elevens rett til et godt psykososialt miljø blir ivaretatt.

Skoleledelsen sikrer ikke at aktuelle råd og utvalg blir holdt løpende orientert om hendelser, planer, enkeltvedtak og andre forhold som har vesentlig betydning for det psykososiale miljøet. Dette skyldes at skolens råd og utvalg til dels ikke er etablert og operative.

Skoleledelsen sikrer at elevråd og eventuelt foreldreråd, så tidlig som mulig tas med i planleggingen og gjennomføringen av tiltak for et godt psykososialt miljø, og at alle elevene tas med i det videre arbeidet.

Skoleledelsen sikrer at alle elever og foresatte blir klar over forhold ved det psykososiale miljøet som kan ha negativ innvirkning på elevenes helse.

Skolens ledelse sørger ikke for å evaluere det samlede arbeidet med medvirkning, informasjon og forvaltning knyttet til det psykososiale miljøet.

5. Frist for retting av lovbrudd

Fylkesmannen har i kapitlene 3 og 4 konstatert lovbrudd. I denne rapporten gis Bodø kommune frist til å rette det ulovlige forholdet jf. kommuneloven §60 d.

Frist for retting er 24. februar 2017. Kommunen må innen denne datoen sende Fylkesmannen i Nordland en erklæring om at de ulovlige forholdene er rettet og en redegjørelse for hvordan lovbruddene er rettet. Dersom forholdene ikke rettes innen den fastsatte rettefristen, vil Fylkesmannen i Nordland vedta pålegg om retting. Et eventuelt pålegg om retting vil ha status som enkeltvedtak og vil kunne påklages i henhold til forvaltningslovens regler for dette, jf. forvaltningsloven kapittel VI.

Følgende pålegg er aktuelle å vedta etter utløp av rettefristen i denne rapporten:

Forebyggende og individuelt rettet arbeid

1. Bodø kommune skal sørge for at skoleledelsen oppfyller den enkeltes rett til et godt psykososialt miljø dersom de blir varslet om at en eller flere elevers rett til et godt psykososialt miljø ikke er oppfylt, jf. opplæringsloven §§ 9a-1, 9a-3 første og andre ledd og 9a-4. Bodø kommune må i denne forbindelse se til at:
  - a. skoleledelsen sørger for å ha en felles forståelse for hva en krenkelse er.
  - b. skoleledelsen har rutiner for hvordan de skal følge opp varslinger som omhandler krenkende ord og handlinger, og ikke bare mobbing.

Medvirkning, informasjon og forvaltning

2. Bodø kommune må sikre at skoleledelsen involverer aktuelle råd og utvalg i arbeidet med det psykososiale miljøet, jf. opplæringsloven §§ 9a-5 og 9a-6. Bodø kommune må i denne forbindelse se til at:
  - a. skolens råd og utvalg er etablert og operative.
  - b. skoleledelsen sikrer at råd og utvalg blir holdt løpende orientert om hendelser, planer, enkeltvedtak og andre forhold som har vesentlig betydning for det psykososiale miljøet.
3. Bodø kommune skal sørge for at skoleledelsen evaluerer det samlede arbeidet med medvirkning, informasjon og forvaltning knyttet til det psykososiale miljøet, jf. opplæringsloven §§ 9a-3 første ledd, 9a-4, 9a-5 og 9a-6. Bodø kommune må i denne forbindelse se til at:
  - a. skoleledelsen sørger for at evaluering av det samlede arbeidet med medvirkning, informasjon og forvaltning knyttet til det psykososiale miljøet blir gjennomført.
  - b. det foretas nødvendige endringer dersom evalueringen viser at skolens samlede arbeid på disse områdene ikke bidrar til at elevenes rett til et godt psykososialt miljø er oppfylt.
4. Bodø kommune skal sikre at skoleledelsen snarest mulig behandler henvendelser om tiltak fra elever eller foresatte som gjelder det psykososiale miljøet etter reglene om enkeltvedtak i forvaltningsloven, jf. §§ 9a-1, 9a-3 første og tredje ledd og 9a-4. Bodø kommune må i denne forbindelse se til at:
  - a. skoleledelsen sikrer at de ansatte informerer alle foreldre og elever om at de kan be om tiltak som angår det psykososiale miljøet.

6. Kommunens frist til å rette

Som nevnt i kapittel 5 ovenfor er kommunen gitt frist for å rette de ulovlige forholdene som er konstatert i denne rapporten. Frist for retting er 24. februar 2017.

Kommunen har rett til innsyn i sakens dokumenter, jf. forvaltningsloven § 18.

Vedlegg 1 – dokumentasjonsgrunnlag

1. Slik arbeider vi for et godt psykososialt miljø
2. Ordensreglementet
3. Skjema om behov for assistanse
4. Informasjon om PALS kontrakt

5. Informasjon om PMT klasse
6. Informasjon til foresatte om Sjekk inn – sjekk ut
7. Informasjon om SNAP (kurs i atferdsregulering, bruk av kroppsspråk og sosiale ferdigheter)
8. Informasjon om trivselslederkurs
9. Elevundersøkelsen
10. Egenprodusert undersøkelse om digitale vaner og nettmobbing
11. Relasjonskart
12. Oversikt over aktuelle fellestider skoleåret 2015-2016 med tema elevens psykososiale miljø
13. Mobbecaser
14. Enkeltvedtak § 9a
15. Referat FAU og SMU
16. Referat fra elevkonferansen
17. Virksomhetsplan for Tverlandet skole 2016 – 2017
18. Eksempler på ulike regelmatriser
19. Enkeltvedtak § 9a
20. Referat fra evalueringsmøte ang enkeltvedtak § 9a
21. Elevrådets sammensetning 2016-2017
22. Elevrådets sammensetning 2015-2016
23. 9 innkallinger til elevrådsmøter på mellomtrinnet
24. 4 referat fra elevrådsmøter på mellomtrinnet
25. 2 innkallinger til samlet elevrådsmøte (mellom- og ungdomstrinn)
26. Program/referat fra plangruppe 14.6.16, 18.8.14, 15.9.14, 29.9.14, 13.10.14, 7.9.15, 28.9.15
27. Forberedelseskjema for kontaktmøte
28. Evaluering av virksomhetsplan med plangruppen
29. Referat fra plangruppesamling 14. juni 2016
30. Evaluering av psykososiale miljø, 21. mai 2016
31. Evaluering av trivselstiltak, udatert
32. Referat fra elevråd 27.11.13, 9.12.13, 22.1.14.
33. Referat fra ulike plangrupper, sammenstilling av tema om psykososialt miljø.
34. Kommentar etter sluttmøte til korreksjonspunkt i foreløpig rapport, 25.1.17.

Vedlegg 2 – Oversikt over de som er intervjuet

- Anne-Grethe Dølvik, rektor
- Marith Kibsgård, undervisningsinspektør ungdomstrinnet
- Hans-Robert Grønli, kontaktlærer 5. trinn

- Andreas Nicolaisen, kontaktlærer 10. trinn
- Malin T. Seivåg, kontaktlærer/teamleder 8. trinn
- Bodil Skirbekk, kontaktlærer 6. trinn

I tillegg har vi hatt samtaler med

- Representanter for elevrådene på mellom- og ungdomstrinnet
- Representanter for FAU

Vedlegg 3 – Rettslige krav

Elevenes rett til et godt psykososialt miljø

Alle elever har rett til et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring, jf. § 9a-1.

Retten etter § 9a-1 er en individuell rett, hvor elevens subjektive opplevelse av miljøet er avgjørende.

Elevens individuelle rett er ikke oppfylt med mindre eleven selv opplever at skolemiljøet har en tilfredsstillende virkning på hans eller hennes helse, trivsel og læring. Retten til et godt psykososialt miljø innebærer altså ikke bare en rett til fravær av krenkelsers, men en rett til å oppleve at det psykososiale miljøet fremmer hans eller hennes helse, trivsel og læring. Skolen må sørge for at alle elevene ved skolen opplever at det psykososiale miljøet er godt. Loven er ikke oppfylt før alle elevene ved skolen opplever et godt psykososialt miljø. Elevene har plikt til å oppholde seg i skolen hver dag og har ikke like stor mulighet som voksne til å velge sitt miljø. I forarbeidene til loven er det derfor lagt vekt på at skolen må gjøre «sitt ytterste» for at oppholdet ikke blir til skade for elevene (Ot.prp.nr.72 2001-2002).

Skolens plikter

Skolens plikt til å jobbe systematisk og forebyggende (internkontroll)

Skolen må arbeide systematisk for å fremme elevens psykososiale miljø, jf. §§ 9a-4 og 9a-3 første ledd. Det forebyggende arbeidet skal være aktivt, systematisk og kontinuerlig for å fremme et godt psykososialt miljø, og må ses i forhold til den overordnede normen i § 9a-1 om elevens individuelle rett. Skolen skal jobbe etter et «føre-var-prinsipp» og forebygge brudd på elevens rett etter til et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring. Systemet må dekke alle kravene i kapittel 9a. Hensikten med det systematiske skolemiljøarbeidet er å sikre at elevens rett oppfylles ved at skolen jobber kontinuerlig og systematisk for et godt miljø og sikrer at problemer oppdages og tas hånd om i tide. Dette kalles også internkontrollregler som skolen må følge for å oppfylle sin plikt til å jobbe systematisk og forebyggende.

1. Fase 1: Skolen må kartlegge situasjonen på skolen i forhold til kravene i opplæringsloven kapittel 9a med videre.
2. Fase 2: Skolen må fastsette konkrete mål for skolemiljøet og skolemiljøarbeidet.
3. Fase 3: Skolen må utarbeide et system for oppfølging av kravene i kapittel 9a.
4. Fase 4: Skolens ledelse må implementere systemet blant de ansatte.
5. Fase 5: Skolens ledelse må sikre at skolemiljøarbeidet er kontinuerlig, aktivt og systematisk, og i samsvar med systemet.
6. Fase 6: Skolens ledelse må jevnlig evaluere skolens system og det systematiske arbeidet.

Alle disse fasene er rettslige krav som skolen må oppfylle, jf. §9a-4. Skoleledelsen har ansvaret for den daglige oppfølgingen av skolens systematiske arbeid. Skolen må kunne sannsynliggjøre at de har et system for internkontroll. Systemet må vise hva som skal gjøres, hvordan det skal gjøres, hvem som skal gjøre det, når det skal gjøres og hva som faktisk blir gjort.

Systemet må fange opp både hvordan elevene generelt og den enkelte opplever skolemiljøet, og sørge for at det settes inn nødvendige tiltak dersom elevene generelt eller enkeltelever ikke får oppfylt sin rett etter § 9a-1. Systemet må hele tiden evalueres.

Individuelt rettet arbeid: de ansattes handlingsplikt

Handlingsplikten gjelder for alle som har et ansettelsesforhold/en arbeidsavtale med skoleeier. Dette inkluderer også lærervikarer og andre med midlertidige arbeidsavtaler. I tillegg til lærere, ansatte som arbeider i skolefritidsordning/aktivitetsskolen og miljøarbeidere, gjelder handlingsplikten også for eksempel vaktmester, rengjøringspersonale og kontorpersonale som er ansatt ved skolen. Skolen

må sørge for at alle ansatte har kunnskap om handlingsplikten, og hva denne innebærer. Dette inngår i det systematiske arbeidet. Handlingsplikten kan inndeles i fire steg:

1. Den ansatte må undersøke saken

Det er tilstrekkelig at en ansatt har *mistanke* om at en elev er blitt utsatt for krenkende ord og handlinger, for at plikten til å undersøke forholdet inntre. Mistanke innebærer en «følelse» eller en antagelse om at en elev blir utsatt for krenkende ord og handlinger. Det trenger ikke være vedvarende krenkende handlinger, det er tilstrekkelig at den ansatte får mistanke om én krenkende handling eller uttalelse for at handlingsplikten skal inntre. Selv om for eksempel utsagnene fremstår som en del av en akseptert kultur i elevgruppen, er det likevel en krenkelse hvis en eller flere elever opplever det som en krenkelse.

2. Den ansatte må varsle skoleledelsen

Dersom den ansatte får bekreftet gjennom undersøkelser at en elev er blitt utsatt for krenkende ord og handlinger, må vedkommende varsle skoleledelsen. Dette kan også gjelde selv om eleven selv sier at han eller hun ikke er utsatt for krenkende ord og handlinger. Det kan være mange grunner til at en elev som for eksempel mobbes, ikke innrømmer dette for en lærer. Når en ansatt varsler skoleledelsen, kan dette skje både skriftlig og muntlig. Det viktige er at skolen har en omforent forståelse av når det skal varsles, og hvordan det skal skje. Dette er en del av skolens systematiske arbeid med å sikre elevene et godt psykososialt miljø.

3. Den ansatte må gripe inn selv hvis det er nødvendig og mulig

Dersom det er *nødvendig og mulig*, må den ansatte i tillegg gripe inn selv. Hensikten med denne bestemmelsen er å stanse uønskede handlinger så raskt som mulig for å unngå eller redusere fysiske og psykiske skader hos de involverte. Hva som vil være egnet måte å gripe inn på, avhenger av hvordan eleven blir krenket. Dersom krenkelsen er verbal, plikter den ansatte å stoppe dette. Dersom elever slåss eller fysisk mishandler en annen elev vil det også være nødvendig å gripe inn, men om den ansatte selv skal gå inn og skille elevene vil avhenge av vedkommende sine egne forutsetninger og situasjonen for øvrig. Det kan bare kreves at en ansatt griper inn i en slik i situasjon dersom det anses som forsvarlig. Ansatte skal ikke utsette seg selv for fare. Det kan eventuelt være nødvendig å hente hjelp fra andre eller å ringe politiet for hjelp.

4. Skoleledelsen må oppfylle den krenkedes elevens rett til et godt psykososialt miljø

Den enkelte ansattes plikt til å undersøke og varsle ved mistanke om krenkende ord eller handlinger, og å gripe inn selv dersom det er nødvendig og mulig, følger av § 9a-3 andre ledd. Selv om det ikke følger av denne bestemmelsen, så har også skolen en plikt til å følge opp saken på en egnet måte slik at den krenkede eleven får oppfylt sin rett til et godt psykososialt miljø. Dette følger av elevens rett til et godt psykososialt miljø etter § 9a-1, jf. over.

Elevenes psykososiale miljø: Medvirkning, informasjon og forvaltning

Elevenes rett til et godt psykososialt miljø

Alle elever har rett til et godt psykososialt miljø som fremmer helse, trivsel og læring, jf. § 9a-1. Retten etter § 9a-1 er en individuell rett, hvor elevens subjektive opplevelse av miljøet er avgjørende. Elevens individuelle rett er ikke oppfylt med mindre eleven selv opplever at skolemiljøet har en tilfredsstillende virkning på hans eller hennes helse, trivsel og læring. Retten til et godt psykososialt miljø innebærer altså ikke bare en rett til fravær av krenkelsers, men en rett til å oppleve at det psykososiale miljøet fremmer hans eller hennes helse, trivsel og læring. Skolen må sørge for at alle elevene ved skolen opplever at det psykososiale miljøet er godt. Loven er ikke oppfylt før alle elevene ved skolen opplever et godt psykososialt miljø. Elevene har plikt til å oppholde seg i skolen hver dag og har ikke like stor mulighet som voksne til å velge sitt miljø. I forarbeidene til loven er det derfor lagt vekt på at skolen må gjøre «sitt ytterste» for at oppholdet ikke blir til skade for elevene (Ot.prp.nr.72 2001-2002).

Skolens plikter

Skolen har plikt til å fatte enkeltvedtak

Elever og foreldre har rett til å be skolen om tiltak som gjelder det psykososiale miljøet, jf. § 9a-3 tredje ledd. Skolen har plikt til å gjøre alle elever og foreldre kjent med denne retten. Informasjonen må formidles slik at det er forståelig for elevene. Dette innebærer at innholdet/formidlingen må tilpasses ulike elevgrupper og årstrinn. Informasjonen må gis til alle foreldre.

Når skolen får en slik forespørsel fra en elev eller forelder, så har skolen plikt til snarest mulig å behandle saken etter forvaltningsloven. Det vil si at skolen ved rektor må undersøke om eleven får oppfylt sin rett til et godt psykososialt miljø og deretter fatte et enkeltvedtak i saken, og at dette må skje så raskt som mulig. Enkeltvedtaket kan enten inneholde et tiltak som foreldrene eller eleven ber om eller et helt annet tiltak. Enkeltvedtaket kan også konkludere med at det ikke skal settes inn tiltak fordi skolen ikke mener det er nødvendig. I alle tilfeller må skolen fatte et enkeltvedtak, og følge reglene som gjelder for enkeltvedtak i forvaltningsloven. Forvaltningsloven stiller følgende krav til enkeltvedtaket:

- Det må være skriftlig, jf. § 23.
- Det må vise til reglene som vedtaket bygger på og beskrive de faktiske forholdene som har hatt betydning i saken, jf. §§ 24 og 25.
- Det må inneholde informasjon om retten til å klage, klagefrist, klageinstans og fremgangsmåten ved klage, jf. § 27. Skolen kan heller ikke sette egne begrensninger i klageretten, for eksempel ved å kreve at klage må være begrunnet.
- Det må inneholde informasjon om retten til å se sakens dokumenter etter §§ 18 og 19, jf. § 27 tredje ledd.

I tillegg har skolen plikt til å utrede saken godt nok, jf. § 17, i tillegg til å ivareta reglene om taushetsplikt, jf. §§ 13-13e.

Dersom forespørselen om tiltak gjelder det psykososiale miljøet til flere elever og det systematiske arbeidet ved skolen, er det enda flere som kan be om tiltak etter § 9a-3 tredje ledd. Elev og foreldre

skal forstås i vid forstand, det vil si at forespørselen kan komme fra grupper av foreldre eller elever, foreldrekontakter, elevrådsmedlemmer samt råd og utvalg ved skolen.

Det stilles ingen krav til forespørselen, det vil si at den både kan være muntlig eller skriftlig. Dersom skolen er i tvil om at en elev eller forelder har bedt om tiltak, må skolen avklare dette med

vedkommende elev eller forelder. Skolen har veiledningsplikt overfor elever og foreldre, jf. forvaltningsloven § 11.

Alle slike forespørslar må vidareformidles til rektor, da det er rektor som har myndighet til å fatte enkeltvedtak.

Skolen har plikt til å sikre brukermedvirkning

Det er flere grupper og råd som har rett til å bli involvert i skolemiljøarbeidet, eller bli orientert om forhold som gjelder skolemiljøet.

Elevene ved skolen har rett til å bli involvert i planleggingen og gjennomføringen av det systematiske arbeidet for å sikre et godt psykososialt miljø, jf. § 9a-5. Dette kan for eksempel være deltakelse når skolen lager ordensreglement, gjennomføre enkle målinger osv. Det er skoleleders ansvar at elevene blir tatt med i skolemiljøarbeidet.

Elevrådet kan oppnevne skolemiljørepresentanter til å utføre skolemiljøarbeidet på sine vegne, jf. 9a-5 annet ledd.

Videre har skolen plikt til å sørge for at elevråd og foreldreråd blir løpende orientert om alle forhold av vesentlig betydning for skolemiljøet, jf. § 9a-6. Hvilke organ som er aktuelle, vil variere etter skoletype. Disse organene har også rett til å tas med i planleggingen og gjennomføringen av miljøtiltak ved skolen så tidlig som mulig, jf. § 9a-6 annet ledd.

Dersom skolen blir klar over forhold ved det psykososiale skolemiljøet som kan ha negativ virkning for helsa til elevene, har skolen plikt til å informere alle elever og deres foreldre, jf. § 9a-6 tredje ledd.

Skolen har plikt til å arbeide systematisk

Skolen må arbeide systematisk for å fremme elevens psykososiale miljø, jf. §§ 9a-4 og 9a-3 første ledd. Det forebyggende arbeidet skal være aktivt, systematisk og kontinuerlig for å fremme et godt psykososialt miljø, og må ses i forhold til den overordnede normen i § 9a-1 om elevens individuelle rett. Skolen må i sitt systematiske arbeid sørge for at handlingsplikten og alle bestemmelser om brukermedvirkning blir ivaretatt.